

Candrea (*Ps. Sch.*, I, p. CCXXXIII) erà pe drumul cel bun, când recunoște o „rudă“ a cuvântului românesc în tirol. *sgalbera*, „Holzschuh“ (Schneller, *Die romanischen Volksmundarten in Südtirol*, p. 182). dar, în această privință, Schuchardt îl precedase cu mult (v. *Suppl.*, p. XXXII, la Hasdeu, *o. c.*), iar adevăratele piese de convingere îl așteptau aiurea (REW., sub *dalmata*, „Holzschuh“): trevis. *dálmeda*, friul. *dálmide*, *dálmine*, *tálmine*, *gálmine*, veron. *zgálmera*, buchenst. *dérmena*, val.-sug. *dambra* (și bresc. *zgálmera*, „Stelzen“) oferă toată gama transformărilor fonetice de la *dalmata* la *zgarbură*, — fără a fi măcar nevoie de ipoteza unei contaminații cu (*s*), *gaibără* ori *scrabe*, „încălțăminte rele“ (Viciu, 76), pentru care cf. și *șarchi*, „papuci pe talpă, târâiți“ (rev. „Ion Creangă“, IV, 251) = it. *scarpa* (de unde și sl. *skarpeta*, „Schuh“, la Miklosich, *Et. Wb.*, 298) și lat. *carbata* s. *carpatina* = gr. *καρπατίνη* s. *καρπάτινον*, „genus calceamenti rustici“¹.

V. Bogrea.

1. Catarâmă.

E derivat dintr'un săsesc (neatestat) *kattənramən*, care corespunde germanului *Kettenriemen* „curea cu lanț“.

2. Cătreț, cotrêt.

Subst. a. (Transilv.-de-nord, Bănat) = despărțitură făcută din scânduri sau din nuiele (într'un grajd sau într'o cămară), în care se țin găini (Năsăud, com. *S. Poș*), c o t e ț de galițe, în care se țin galițele (Bacamezău, jud. Caraș-Severin, com. *L. Sirca*). Forma *cotrêt* mi-a comunicat-o dl *N. Drăganu*. (Când se pune claponul la clocit) *se acopere cu un cătreț, ca desmețându-se coponul, să nu poată fugi*. *Economia*, 106. E cuvânt împrumutat de la Slovaci, care zic *kotrec* (*Loos*, Dicț. slov.-ung. 334), de unde au împrumutat, probabil, și Ungurii pe *ketrec*, idem. E înrudit cu *coteț*, cf. *Berneker*, 588.

3. Cebălu.

Vb. IV-a 1°. A (se) ameți, a (se) zăpăci. Cf. *Anon Car.*; *Coresi*, *Ev.* 83/18 și 20, 277/33; 2°. P. ext. A strică ceva (*Mehedinți*, *N. Rev. R.* a. 1910, 85), a rupe, a poci, a diformă

¹ *Stibletă*, glosând românește pe *boconč*, „papuc, bocanci“, în *V. Caba, Szilágy Vármegye román népe, nyelve és népköltészete*, [Viena] 1918, p. 95, e vădit același cu it. *stivalletto*, „piccolo stivale = aestivale“, din care

(Oltenia, *Conv. Lit.* LIV, 165), a ciocârți, a măcelări, a căsăpî (*Scriban, Arh.* a. 1912, nrul 4); 3°. A-și bate joc de cineva (*Mehedinți, ib.*). Sînt atestate și formele: *ciăbăluî* ^{-î}, (⁺ *ciob*) *ciobăluî*. Are o familie foarte bogată: *cebăluitor*, *-toare*, *cebăluît*, *-ă*, *cebăluitură*, *cebală*; *descebăluî*. În *Dr.* II, 901 se ia notă de etimologia acestui verb dată de mine în niște note filologice publicate în Anuarul LI al gimnaziului rom. din Brașov. Dl A. *Scriban*, în *Arhiva*, a. 1923, nr.ii 3 și 4, dă ulterior ca etimon pe ung. *kaszabolni* „a măcelări“. Ținând seamă de sensurile vechi și cele mai răspândite ale acestui verb în limba noastră, rămânem pe lângă etimologia dată de noi: ung. (*el-* s. *meg-*) *csábulni* „a fi sedus, înșelat, a se înșelă; a se buimăci, a se ameți“ cf. *csábult* „istovit, biruit de..., rupt, obosit“.

4. Chisăg.

Subst. a. Pungă, curea lată, șerpar. Cf. *Rev. Crit.* IV, 142. Țigani zic *chisăh*. (Cu grafie hiperurbană) *tisug* = sacculus. *Anon. Car.* Pentru acest cuvânt s'au dat până acuma, după cât știm, două etimologii, și anume după *Weigand* ar fi ungurescul *tétség*, iar după *I. Popovici készség* (*Magyar nyelvör*, a. 1909, p. 213). Cea dintâiu o respinge dl *I. Popovici* cu drept cuvânt, fără discuție. Cât pentru *készség* = unealtă, acesta a putut, cel mult, să împrumute cuvântului nostru pe *g* final, dar nu poate fi, în nici un caz, etimonul lui, deoarece n'are nici odată înțelesurile cuvântului românesc, iar afară de aceasta *készség* a dat în românește *chișig*, cum de fapt îl atestă însuși dl *Popovici* (l. c.) sau *chisug*, atestat la plur. *chisuguri* = accesorii (amnar, cremene, iască, etc. com. *Viciu* sau cartușe, praf, capse, alice, etc. *Șez.* V, 56/18). Cu înțelesul acesta se găsește și în ungurește, cf. *Dr. Bátky Zs.*: *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*, p. 85. La baza cuvântului nostru e turcescul *kise*, și e, prin urmare, dubletul lui *chisea* (*chesea*, *chisa*, *ches*, *cheș*) = pungă (cf. *ȘIO*) țărănească (*Păsculescu, L. P.*) de ținut tutun (cf. *Pam.* *Ș.* I, 57/25, *Alecsandri, T.* 433, etc.) yășcău (*Viciu, Gl*), brău lat de piele în care mocanii țin banii și (cu care) se încing (*Costinescu*).

5. Cioaclă, ceaclie, ceăglă.

Se știe că cuvântul unguresc *csáklya* ne-a dat dubletele *cioaclă* „sanie mică, de tras cu mâna“ și *ceaclie* „patină“ (cf.

resc e *ceaglă* „ciocan de spart gheața“, cf. *ceac* (*Pamfile*, I. C. 108; J. II). Dl N. Drăganu îmi comunică, din ținutul Năsăudului, cuvântul *ṭaglă*, cu același înțeles; îl dă și *Cihac*, II, 534, unde îl traduce cu „pointe“, și citează următorul exemplu din *Arhiva*, II, 19: *Iar în vârful săgeților acest fel de ṭagle au făcut. Cihac* îl derivă și pe acesta din *csáklya*, dar adaogă cf. germ. *Zacken*. E foarte probabil că forma *ṭaglă* e o contaminare a acestor două cuvinte din urmă.

6. Ciuhă.

Subst. a. O prăjină înfiptă în pământ sau în poartă învelită la vârf cu zdrențe (jud. Brașov) s. cu cârpe (Bucovina, com. *Al. Procopovici*) s. cu paie, sau o legătură de crengi de copac (*Ion Cr.* VIII, 90), servind mai ales drept momâie sau sperietoare pentru pasări s. semn de opreliște pentru păscutul vitelor sau la miezuină (*Ion Cr.* VIII, 90, *Al. Procopovici*) pentru a arătă până unde au înaintat cu lucrul câmpului (*Damé*, T. 56), pentru a arătă plutașilor și potul apei (*Ciupala*, PL.). În Nemțisor, jud. Neamț, se zice *ciuhlă*. *Cihac* îl derivă din ung. *csóva*, iar pe acesta din germ. *Zeichen* (II, 491). *Brăescu*, probabil, după *Cihac*, îl derivă de-a-dreptul din germană (M. 64). Cuvântul e de origine turcească (*čoha*, *čoka* „postav“) și a pătruns la noi prin filiațiune slavă (cf. *Berneker*, 159). În limba ungurească se găsesc formele *csóva* și *csuha*. Din acestea mai răspândită e forma cea dintâiu cu înțelesul de momâie, pe când *csuha* are acest înțeles numai în ținutul Clujului, va să zică pe un teritoriu cu mult mai mic decât cuvântul românesc (cf. *Szinnyei*, 349—50), deci nu e probabil ca noi să-l fi luat de la Unguri. Mai de grabă presupunem că atât noi cât și Ungurii l-am împrumutat din același dialect slav, probabil, din rutenește. Un augmentativ avem în *ciuhălău* „mătură de nuiele de mesteacăn (la stână)“. *Păcală*, R. *Trans.* XLI, 84.

7. Dârlăi.

Vb. *IV*. A cânta o arie cu jumătate voce, fără cuvinte (Brașov). E sășescul *durrain*, care corespunde mozelanului *duddələn* și germ. lit. *dudeļn* „a cânta din cimpoi“.

8. Dop.

Subst. a. Cuvânt întrebuițat numai în dacoromână, cu înțelesurile: 1°. Astupuș; 2°. Fig. Om mic, scund, pitic

s. găină) fără coadă (cf. TDRG.), scurt(ă), gros-groasă (cf. Contemporanul VII, 6). Cuvântul se găsește atestat, după fișele Dicționarului Academiei Rom., mai întâiu abia la C. Negruzzi, II 201/28. Pentru această noțiune găsim cuvântul astupătoare la Anon. Car. și astupuș mai întâiu la Gorjan, H., iar verbul a astupă se găsește, cu sens figurat chiar, la Varlaam, Neculce, etc. Supt articolul *dop* găsim în LB. și *dopuș*. Verbul a *îndopă* îl întâlnim cu sensul propriu de „a pune dop, a astupă” numai la Pann, P. III, 85 și la LM, pe când cu înțelesul de „a se înfundă cu mâncare și băutură” îl are Cantemir, HR, 289/13, apoi îl găsim în Economia, 105, tot la Șincai, HR. II, 171/22, etc.

Dintre etimologiile date voiu aminti mai întâiu pe a lui Loewe, care îl derivă dintr'un gotic, căruia i-ar corespunde „nordfries.” *Doppe*. Față de această etimologie, Bartoli (în *Das Dalmatische*, în *Schriften der Balkankommission*, 1906, p. 290—1) opune lat. *duct-ium*, care se găsește în franceza veche, italiană și albano-romană. Meyer-Lübke ocupându-se de etimologia lui Loewe, pe care o respinge, spune că e posibil să ne fi venit cuvântul de la Sași. Deoarece însă nu ne spune care e forma corespunzătoare săsească, Pușcariu (DR. II, 399) consideră de probabilă etimologia lui Loewe, întru cât putem admite astăzi influență germană veche în limba română. De fapt există în săsește cuvântul *Dop* cu înțelesurile de: „femeie groasă rotundă, astupuș” (cf. Dr. Gustav Kisch, *Vergleichendes Wörterbuch der Nösner u. moselfränkisch-luxemburgischen Mundart*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XXXIII Band, I. Heft, p. 58). S'ar putea spune că Sașii au împrumutat cuvântul de la noi, dar de vreme ce se găsește și în mozelană cu înțelesul de „prisnel, titirez gros, rotund”, trebuie să-l considerăm—cu Meyer-Lübke—de element săsesc în limba noastră, luat de la gospodarii și negustorii sași.

9. Inciocălă.

Vb. I^a (Transilv., fam.). A face ceva cu multă trudă și totuși prost, a adună, a înnădi, a încopciă ceva cu multă osteneală. Cf. TDRG. *Luca începî... a pune pe hârtie slovă, de slovă, până ce inciocălă vorba: „Iubite”*. Jarník, ap. TDRG. *Văzând că nu e glumă, Sasul făcî ce făcî și inciocălă strigătura aceasta*. id. ib. E derivat din säs. *Tschachal* (în dialectul din Nassau

10. Ivăr, vérvér, vélvăr.

Ivăr (Braşov), *vérvér* (Cârţa, Olt, Viciu, GL.), *vélvăr* (Raco-
viţa, Olt, Viciu, GL.) s. a. „clanţa uşii“. Viciu se întreabă
dacă nu e germ. *Hebel*. Nu e acesta, ci e germ. *Wirbel*, pe care
l-am împrumutat din săseşte. Saşii din Preşmer, lângă Braşov,
zic pentru aceasta *virvl*¹, care, prin disimilare şi prin prefacerea
lui *vi* în *i*: ca în *in* în loc de *vin*, *ine* în loc de *vine*, a dat *ivăr*.
Pentru celelalte forme româneşti sânt atestate următoarele varia-
ţiuni săseşti: *vervl*, *verbl* (Scheiner. o. c.), *Werwel* (Sieb.-sächs.
Wb. XXVIII).

11. Roábă.

E un împrumut din dialectul săsesc din sudul Transilvaniei
care are *Rabbər* cu acelaşi înţeles ca în româneşte şi corespunde
lui *Raddabər* întrebuiţat în Hessen şi germanului mediu *radeber*,
idem (Kisch, Wb. 178). Cuvântul face parte din termenii de zidărie
aduşi la noi de măeştrii saşi. Cuvântul e feminin în săseşte şi
aşa se explică căderea lui *r* final după *ă*, care se simţea ca o
terminaţiune românească. (Cf. mai jos *ţacălie*).

12. Şleau.

Subst. a. Ştreang (parte a hamurilor). Cf. Damé, T. 13,
50. E ca şi sinonimul său, de origină germană. În săs. se zice
Schlêf unei făşii de piele cu ochiu la capăt. (Cf. Kisch, Wb.
199). Sânt atestate în rom. şi formele: *şleaf*, care e mai aproape
de etimon, apoi *şleav*, şi *şleah* (cf. Damé, T. 50; TDRG.).
Dicţionarele separă acest cuvânt de *şleaul* care însemnează „făgaş,
drum (bătut)“, pe care îl derivă din pol. *szlak*, la baza căruia
stă germ. *Schlag*. De acest cuvânt s'a apropiat, probabil, *Schleife*,
deoarece în mozelană *Schlêf* are înţelesul de „făgaş de car adânc“
(Kisch, Wb. 139), şi nu e exclus să fi avut acest înţeles şi cuvân-
tul săsesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13. Şoalda.

Din expresia (*a umblă*) *cu şoalda* nu poate fi adus în legătură
cu *şold*, cum face Ci h a c, li 391, ci e germ. *Schuld* (supt forma

¹ Andreas Scheiner: *Die Mundart der Burzenländer Sachsen von ...*
Deutsche Dialektgeographie, Marburg, 1922 pp. 87, 90—1.

săs. *Scholt*, cf. Kisch, Wb. 203) „vină, abatere de la o lege s. de la o ordonanță“, care se găsește adesea în tovărășia cuvântului înrudit *Sünde*.

14. Știp.

Subst. a. 1°. Prăjină prevăzută cu un mic crac la un capăt, cu care se sprijinesc scările lungi (Brașov); 2°. (*șteap și ștepleag*) cotorul s. trunchiul unei plante (Vâlcea, cf. ION CR. V, 373). E săs. *știp, șteip* „stâlp, butuc“, care în mozelană însemnează „sprijoană, băț“, și pe care Kisch (Wb. 216) îl derivă din lat. *stīp-es* „par lung și gros, butuc, trunchiu“.

15. Țanc.

Subst. a. Cățin, stâncă (com. Ittu). E germ. *Zinke* (mediogerm. *zanke*), colț, vârf (de munte), din care derivă ung. *Czenk* (cf. Drăganu, DR. I, 116), pe care l-am împrumutat, probabil, apoi noi.

16. Țap.

Subst. a. Țeavă pe care curge apa din fântână, bijoiu, șipot, p. e x t. fântână cu țeavă (Brașov). E săs. de sud *Zip, Zup*, idem și „penis“. Și *Zipərbrannən* „Brunnen mit Ausflussrohr“. Tot așa în mozelană (Kisch, Wb. 254).

17. Zimți.

Subst. m. plur. 1°. Crestăturile de pe marginea monezelor (de unde, p. e x t., în Mold., bani), de fereștrău, de roată, de piatră de moară, de șecere, de tindeche (de aici chiar tindeche), de pinteni; 2°. (Arhit.) Crestături deasupra zidurilor, chenar, brâu, ciubuc; p. a n a l. spetezele de la capetele loitrei s. scării (com. Ittu). Cu etimologia acestui cuvânt s'a ocupat mai pe urmă H. J a r n í k (în *Časopis pro moderní filologii a literatury*, r. IX, 1922/23, pp. 58–9), care, cu drept cuvânt, respinge etimologia dată de C i h a c, II 631: turc. *zindjir* „cordon, bord façonné d'une monnaie“, și propune, în loc, slav. *зѣбци* „dințișori“. Înainte de ce să-mi fi atras atenția Pușcariu asupra acestei etimologii, îmi exprimasem părerea, într'o comunicare făcută la Muzeul Limbei române, că acest cuvânt a fost adus în Țările românești de maeștrii zidari nemți, și că nu

e altceva decât germ. *Sims* „hervorragender Rand an Bauteilen, projectura, basis transversa fenestrarum“. Se întrebuițează cu următoarele înțelesuri: „Sims einer Mauer, Sims an den Säulen, am Ofen, in Bürger- und Bauernstuben umlaufendes in der Höhe angebrachtes Brett, um etwas darauf zu stellen“ (Heyne. Cf. Gesims. Acest înțeles al etimonului german e deci identic cu termenul de arhitectură citat mai sus supt 2°. Iată și câteva citate din Biblia (1688): *Vei face [chivotu]lui zimți* (grec. *κορυμνιον*) *de aur sucifi înprejur*, 57: tu feras sur elle un couronnement d'or tout autour. Tot acolo: *Vei face ei [mesei] zimți învârțiți pre înprejur de aur*: couronnement. Se găsește și un singular refăcut din plural: *zimte*: *Vei face zimte învârțit prejur cunună*, 57: couronnement. *Și-i făcū [chivotu]lui zimte sucit de aur înprejur* 66/b. Astăzi, la Iorga, Ist. Rom. II, 34: *Supt strașină aleargă zimții roșii*. De aici am explicat apoi, prin analogie, trecerea semantică la sensul de „crestături“ citat supt 1°. O trecere semantică analogă de la sensul cuvântului „chenar“, ca termen de arhitectură, la acela de „crestătură la monede“ mă înăreă în convingerea mea, căci iată cum traduce *Codrescu* în Dicț. său franc-rom. cuvântul *grènetis* „chenar de monede făcut în formă de grăunțe mici“, iar verbul *créneler* îl traduce cu „a face chenar crestă la o monedă, a ferecă moneda“. Cu toată această analogie, etimologia d-lui Jarnik e atât de ademenitoare și sensurile „dințișori“ și „crestături“ atât de apropiate, încât aceste considerațiuni mă fac să cred acum că avem a face cu două omonime, dintre care unul cu înțelesul de „crestătură“ derivă din slav *zqbcī, iar al doilea e termenul german de arhitectură *Sims*.

18. Țiclău.

Subst. a. (Mold.) Stâncă, pisc de munte. Dicț. *S'a pus piatră de la deal de drum peste un țiclău ce este aproape de Jijia și pe șes până în malul Jijiei* (a. 1759). Uricariul, VIII 7/23: *În țiclăul de lângă comuna Tătăruși de mult a fost un balaur*. Șez. III. 111/12. Țihac, II 536 îl pune alături de *țuțuiu* (unde dă și forma *ciclău*) și îl derivă din ung. *csúcs*, — etimologie inadmisibilă. Nu *csúcs*, ci *szikla* „stâncă“ e la baza acestui cuvânt, pe care l-au împrumutat Sașii de la Unguri, iar noi de la Sași. În

săs. e atestat de dl Kisch, din regiunea Bistriței, supt forma regulată *Zicklā* f. plur. *Zicklānā* „Bergabhang“, deci cu trecerea lui *s* la *ʃ*, ca în *székely*: *Zäckel*, *szajkó*: *Zeiku*, etc.¹

19. Țăcălie.

Subst. f. (Fam.) Barbă în cioc, cioc. E probabil, un derivat al ung. *szakáll* „barbă“, prin suf. *-ie*. Cum în ung. nu există gen, iar firea limbei noastre pretindea un gen, i s'a adăogat suf. fem. *-ie*, fiind genul cel mai natural care i se putea da acestui cuvânt înrudit cu „barbă“. (Cf. mai sus roabă). Trecerea lui *s* la *ʃ* însă ne face să credem că noi am primit cuvântul de la Sași, probabil de la bărbierii sași (cf. cuv. precedent), la care, deși nu-l găsim atestat, nu urmează că n'a existat vreodată; se poate să existe chiar și astăzi, fără a fi înregistrat de dicționare. Trebuie să admitem această intermediere și din motivul că dintr'un derivat al lui *szakáll* *szakallás* „eine Art Kanone“ avem la Moxa (1620) un împrumut românesc *săcălaș* (Cuv. d. Bătr. I 440). Un caz analog ne prezintă dubletele *sărsam* „unealtă“ și *țărțam* „ciucure“, derivate amândouă din ung. *szerszám*, și anume cel dintâiu de-a-dreptul, iar al doilea prin filiațiune săsească.

C. Lacea.

Addenda et Corrigenda la Dicționarul Acad. Rom.

1. Boarfă.

Subst. f. (lht Polovraci, Gorj). Un soi de pești mici și groși. H. VI 235. Cred că avem a face cu „mreana“, iar etimologiceste cu lat. *barbus* intrat în limba noastră prin filiațiune germană. Anume, în dialectul săsesc de sud, se găsește cuvântul *Buerwān*, atestat și în mozelană tot supt forma aceasta, care corespunde germanului literar *Barbe*², și însemnează ca și acesta „mreană“. Din punct de vedere fonetic, trecerea nu prezintă nici

¹ Dr. Gustav Kisch: *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*. Archiv des Ver. für sbb. Landeskunde, p. 148.

² Dr. Gustav Kisch, *Vergleichendes Wörterbuch der Nösner und moselfränkisch-luxemburgischen Mundart*. In Archiv des Vereins für sbb. Landeskunde. 1905. I. Heft, p. 49.